

Braco Kovačević¹
Univerzitet u Banjoj Luci
Fakultet političkih nauka
Banja Luka

Pregledni naučni rad
UDC 316.7:332.143(100)
DOI 10.7251/SOCSR1815093K
Prihvaćeno: 12.09.2018.

O negativnoj globalizaciji – Zigmunt Bauman

Apstrakt

Vrijednosni teorijski odnos prema globalizaciji je dijametralno suprotan – pozitivan ili negativan. Apologete neoliberalne globalizacije nastoje da istaknu njene pozitivne karakteristike, dok njeni kritičari ističu čitav niz negativnih karakteristika. Ovoj drugoj teorijskoj orijentaciji pripada i Zigmunt Bauman (Zygmunt Bauman). Njegov odnos prema globalizaciji je izrazito negativan: u sebi i sobom globalizacija nosi veći broj negativnih rizika od kojih je najteži onaj koji vodi mogućem samouništenju čovječanstva. Zato decidno i ističe da, ukoliko ne razvijemo percepciju planetarne odgovornosti i sposobnost predviđanja budućnosti, kataklizma je sasvim izvjesna i realna.

Ključne riječi: globalizacija, rizici, napredak, samouništenje, planetarna odgovornost

Uvod

Baumanov intelektualni opus je veoma kompleksan i u diskurzivnom pogledu u sebe inkorporira mnogobrojne aspekte i probleme individualnog i društvenog života. Iz tog bogatog akademskog opusa ćemo izdvojiti nekoliko segmenata koji su, prema našem mišljenju, aktuelni i relevantni za sociologiju a oni se, prije svega, odnose na probleme koje sobom i u sebi nosi globalizacija, koja je za njega – negativna. Globalizacija je negativna jer je neoliberalno fundirana i orijentisana, i zato produkuje i generira probleme kao što su: desuverenizacija države, povećanje socijalnih nejednakosti, ugrožavanje bezbjednosti, i dovođenje u pitanje opstanka čovječanstva.

¹ Doktor socioloških nauka, redovni profesor na užoj naučnoj oblasti *Teorijska sociologija*. E-mail: braco.kov@hotmail.com

Pozitivna i negativna globalizacija

Poznato je da je termin *globalizacija* relativno novijeg datuma. U gotovo stalnoj je upotrebi nepunih pola stoljeća. Gotovo da ne postoji diskurs bez osvrta na globalizaciju, njene uzroke, posljedice i probleme koje sobom i u sebi nosi.

Sam pojam *globalizacija* se na različite načine shvata. Od toga da je riječ o povezivanju lokalnih i regionalnih područja, te državnih, etničkih, kulturnih i političkih segmenata u integrativnu cjelinu, do toga da je ona manifestacijski prostor sukoba i konflikata, autoritarnosti i neslobode, socijalne nepravde i diskriminacije.

Pod pojmom *globalizacije* najjednostavnije se podrazumijeva proces *međuzavisnosti* i *integracijsavremenih* društava.

Globalizacijski procesi su veoma intenzivni i ekstenzivni, tako da svojom brzinom i širinom zahvataju sva područja kako ličnog, tako i društvenog života. Ne postoji danas ni jedna društvena pojava, a da se ne može dovesti u vezu sa globalizacijom, pozitivno ili negativno.

Oni koji o globalizaciji govore *pozitivno* ističu da globalizacija povezuje pojedince, države, narode, kulture, regije i kontinente u „jednu“ cjelinu i integrativne tokove, širi tržišta roba, kapitala i radne snage, ostvaruje prosperitet, povećava zaposlenost i životni standard ostvarujući neophodne uslove ličnog, ekonomskog i socijalnog razvoja. Smatraju da od globalizacije imaju koristi i bogati i siromašni, jer se na tržištu proizvodi mogu jeftinije kupovati.

Ne možemo a da na ovom mjestu ne pomenemo Gidensa (Anthony Giddens) koji je pozitivni aspekt globalizacije ilustrativno prikazao na primjeru – *supermarketa*.

Police supermarketa upravo pokazuju efekte globalizacije. Prvo, zato što je, zahvaljujući globalizaciji i njenom uklanjanju barijera, porasla količina i raznovrsnost proizvoda koje vidamo u supermarketima. Drugo, u supermarketu stižu proizvodi iz velikog broja zemalja. Treće, da nije bilo globalizacije, mnogi proizvodi se ne bi našli u supermarketima i potrošačima bi bili nepoznati i, konačno, proizvodi se više ne distribuiraju u jednu zemlju, već u mnoge zemlje. „Deklaracije na proizvodima pokazuju tu novu geografsku raznolikost; uputstva za upotrebu proizvoda i njegovi sastojci često se štampaju na mnogim jezicima, kako bi bili pristupačni potrošačima u velikom broju zemalja (Gidens, 2005: 55).

Ali, na drugoj strani, se o globalizaciji može govoriti u *negativnim narativima*. Globalizacija guši konkurenciju a vraća oligopole, nameće korporativni protekcionizam, jača multinacionalne korporacije i globalne institucije moći

koje razaraju nacionalne ekonomije, državne suverenosti i države, ukida sindikate i sindikalnu zaštitu zaposlenih, širi nasilje i strah, povećava nezaposlenost i siromaštvo.

Prema Baumanovom mišljenju, globalizacija nekima donosi *dobro*, a nekima *zlo*. Ipak, globalizacijase do sada „u potpunosti pokazuje kao *negativna*“ (Bauman, 2010: 13).

Globalizacija je „negativna“ zato što je *neoliberalno fundirana*.

Za mnoge savremene teoretičare je neoliberalizam moderna pošast koja, favorizujući ekonomistički tržišni fundamentalizam, dovodi u pitanje kulturne i civilizacijske tekovine, ali i opastanak ljudske vrste. Neoliberalna doktrina se temeljni na postojanju nekoliko mantri, kao što su privatizacija, liberalizacija, deregulacija i finansijska restrikcija javne potrošnje koje moćne globalne finansijske institucije nameću nerazvijenim i siromašnim državama.

Kada je riječ o *privatizaciji*, neoliberali smatraju da sve što se nalazi u državnom vlasništvu treba privatizovati i državu osloboditi bilo kakvih troškova njihovog održavanja. Glavna institucija globalne finansijske moći koja podržava neoliberalni koncept globalizacije je Međunarodni monetarni fond koji, kao neophodan uslov za dodjeljivanje kredita, upravo uslovljava prihvatanje *programa strukturalnog prilagođavanja* sa mjerama privatizacije, liberalizacije, deregulacije i finansijske restrikcije. Neoliberalni doktrinari ističu i značaj *liberalizacije* ekonomije i tržišta što, u stvari, daje mogućnost konkurentnijim stranim kompanijama da guše nacionalne kompanije siromašnih i nerazvijenih zemalja i da na taj način ostvaruju kontrolu njihovih privreda. Mjera *deregulacije* se odnosi na to da se državama uskraćuje finansijska i monetarna suverenost, jer su one, pod pritiskom globalnih finansijskih institucija i korporacija, prinuđene da ukidaju propise kojima bi štatile domaću proizvodnju i ekonomiju. I, na kraju, mjera *fiskalnih restrikcija*, odnosno „*redukcije*“ obavezuje na smanjenje izdvajanja za nauku, obrazovanje, kulturu, umjetnost, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, kao i na smanjenje plata u državnim službama uvođenjem „mjera štednje“, te tzv. „zaleđivanjem“ i „kresanjem“ plata. I dok je podrška obrazovanju u razvijenim zemljama veoma izražajna, dotle je ona, upravo pod pritiskom neoliberalnih institucija moći, u nerazvijenim minimizirana.

Bauman ističe da se negativna, neoliberalna, komponenta globalizacije manifestuje na različite načine i na različitim područjima čovjekova života. Dovoljno je, najprije, uzeti za primjer – *državu*.

Treba napomenuti da prema postmodernom društvu Bauman nije imao dosljedan stav. Najprije mu je „želio dobrodošlicu“, ali je „u kasnijim rukopisima postao puno oprezniji“ (Repstad, 2014: 118).

Jedan od značajnih razloga zašto je Bauman postao „oprezniji“ u svom odnosu prema postmodernom društvu se odnosi na državu.

Bauman ističe da u postmodernom periodu „država nema više sposobnost, niti želi (a ovo odlučuje i moralno) duhovno vodstvo“. Sam „ekonomsko-kulturalno-vojni tronožac“, na kojem je država počivala, se „sada slomio“. Ni u ekonomskom, ni u kulturnom pogledu država ne može obezbijediti svoj ekskluzivitet, a upravo „zbog globalne proizvodnje i prevelikih troškova naružavanja nacionalnim vojskama je odzvonilo kao jamcima mira sigurnosti. Na gotovo svakom polju života monopol moći nad svakim pojedinim stanovnikom ispada iz oslabljene ruke države“ (Bauman, 2009c: 173-174).

Poseban problem koji nameće neoliberalni model ekonomske globalizacije preko svojih moćnih institucija, se odnosi na desuverenizaciju tzv. nacionalnih država, koje postaju zavisne i nemoćne u odnosu na „supra-nacionalne“ institucije koje raspolažu sa „supra-suverenošću“.

U veoma snažnim i turbulentnim globalizacijskim procesima država gubi svoju suverenost kako na ekonomskom, tako i na političkom, socijalnom i svakom drugom području. Država nije više apsolutni „gospodar svoje teritorije“. Neoliberalna desuverenizovana država ne može obezbijediti svojim građanima ni socijalnu bezbjednost.

Neoliberalizam dovodi u pitanje i ukida „**socijalnu državu**“, odnosno „**državu blagostanja**“ te, tako, država ne može više ni da ostvaruje uspješan koncept socijalne zaštite stanovništva i socijalne sigurnosti. Bez obzira što država gubi veliki dio svoje suverenosti što joj je pozicija poljuljana pod uticajem globalizacijskih procesa i nadržavnih institucija, država je ipak još uvijek značajna. „Bila ona sluškinja globalnih ekonomskih sila ili ne, država ne može jednostavno poslati pismo sa ostavkom (na koju adresu?!), spakovati svoje stvari i napustiti svoje mesto. Ona ostaje zadužena za red i zakon unutar svoje teritorije, a i dalje je odgovorna za način na koji se ova funkcija sprovodi. Paradoksalno, baš ta krotka i sve veća predaja drugim silama, unutar i izvan njene kontrole, je ta koja čini skoro neizbežnim, ne samo zadržavanje već i ekspanziju, ekstenzivnu i intenzivnu, njene funkcije čuvanja i nadgledanja reda“. Pa, kada je u pitanju **bezbjednost**, „država, zasnivajući svoj *raison d'être* i svoje pravo da zahteva poslušnost od građana na obećanju da će svoje podanike štiti od pretnji po njihovu egzistenciju, pošto sada više ne može da ispuni to obećanje... primorana je da pomeri težište od zaštite od opasnosti po društvenu bezbednost na opasnosti po ličnu bezbednost“ (Bauman, 2010: 157).

Globalna i lokalna nebezbjednost posljedica je uticaja neoliberalnih globalnih centara moći. Pored vlada moćnih država Zapada, najznačajnije globalne neoliberalne institucije moći su Međunarodni monetarni fond, Svjetska

banka i Svjetska trgovinska organizacija. One nastoje da nametnu i prošire područje neoliberalnog djelovanja kojim se ugrožavaju već stečene kulturne i civilizacijske vrijednosti, posebno one koje se odnose na ljudsko dostojanstvo i humanost, demokratiju, zaštitu ljudskih prava i sloboda, te socijalnu pravdu.

Bauman decidno ističe da su „aktivnosti Sjedinjenih Država, zajedno sa njihovim raznim satelitima, kao što su Svetska banka, Međunarodni monetarni fond i Svetska trgovinska organizacija“, u neoliberalno orijentisanoj globalizaciji, stvorile oblike nebezbednosti u različitim formama nacionalizma, religijskog fanatizma, terorizma. S druge strane posmatrano, bezbednost je moguća, ali za sve. „Na globalizovanoj planeti, koju naseljavaju prisilno `otvorena` društva, bezbednost se ne može zadobiti, a kamoli pouzdano osigurati, u jednoj zemlji ili u izabranoj grupi zemalja: ne sopstvenim sredstvima, i ne nezavisno od stanja stvari u ostatku sveta“ (Bauman, 2010: 114).

Država je desuverenizovana pod uticajem nadržavnih institucija moći. Ona nije „gospodar svoje teritorije“ i ne može obezbijediti bezbednost građana.

Država, kao ni nadržavne institucije moći, ne mogu obezbijediti socijalnu zaštitu stanovništva. Izraziti produkt „negativne globalizacije“ upravo se odnosi na sve izraženije – **socijalne nejednakosti**.

Bauman decidno ističe da je svakodnevno sve više „loših vesti za jednakost ljudi, *pa tako i za kvalitet života svih nas...* Uporno istrajavanje siromaštva na planeti zahvaćenom fundamentalizmom ekonomskog rasta dovoljno je da natera razborite ljude da zastanu i razmisle o direktnim i kolateralnim žrtvama ovakve raspodele bogatstva. Sve dublji ambis koji razdvaja siromašne i očajne od dobrostojećih, optimističnih, sigurnih i arogantnih ... očigledan je razlog za ozbiljnu zabrinutost“. Prema Baumanovom mišljenju, „glavna žrtva sve dublje nejednakosti biće demokratija – dok sve manje dostupna sredstva za preživljavanje i prihvatljiv život postaju predmet besprizornih borbi (možda i ratova) između zbrinutih i ubogih. Jedno od osnovnih moralnih opravdanja tržišne ekonomije, dakle da je *težnja za ličnim profitom istovremeno i najbolji mehanizam postizanja zajedničkog dobra*, dovedeno je u pitanje i praktično otkriveno kao laž. Tokom dve decenije pre izbivanja poslednje finansijske krize, u najvećem broju zemalja OECD realni prihodi najbogatijih 10 posto domaćinstava rasli su mnogo brže nego za najsiromašnijih 10 posto. U nekima od tih zemalja, realni prihodi na dnu lestvice čak su pali. Tako se disparitet primanja znatno proširio. U SAD, prosečna primanja najbogatijih 10 posto sada su 14 puta veća nego za donjih 10 posto... Broj milijardera u SAD se za 25 godina uvećao četrdeset puta do 2007. godine – dok je ukupan imetak najbogatijih 400 Amerikanaca porastao sa 169 milijardi na 1.500 milijardi dolara. Posle 2007, tokom godina kreditnog kolapsa praćenog ekonom-

skom depresijom i rastućom nezaposlenošću, ovaj trend je eksponencijalno ubrzan... broj milijardera u SAD dostigao je 2011. godine istorijsku cifru od 1.210, dok je njihov ukupan imetak skočio sa 3.500 milijardi 2007. na 4.500 milijardi dolara 2010. Sve u svemu, ukupan imetak najbogatijih 1.000 ljudi na svetu skoro je dvostruko veći nego imetak najsiromašnijih 2,5 milijarde. Prema podacima Svetskog instituta za razvojno ekonomsko istraživanje, `najbogatijih jedan odsto svetskog stanovništva sada ima skoro 2.000 puta više novca od donjih 50 odsto`. Međunarodna organizacija rada (ILO) procenjuje da trenutno tri milijarde ljudi živi ispod linije siromaštva, koja je postavljena na 2 dolara dnevno. Danas: najbogatijih 20% stanovništva troši 90% proizvedene robe, dok najsiromašnijih 20% troši 1%. Takođe se procenjuje da se 40% svetskog bogatstva nalazi u posedu jednog procenta populacije, dok najbogatijih 20 ljudi ima resurse jednake onima najsiromašnijih milijardu ljudi. Bogati ljudi se dodatno bogate *samo zato* što su bogati. Siromašni ljudi su sve siromašniji *samo zato* što su siromašni. U današnje vreme, nejednakost nastavlja da se produbljuje *prateći sopstvenu logiku i ubrzanje...* Najsiromašnija deseti- na sveta redovno ostaje gladna. Najbogatija deseti- na ne može da se seti kada je bilo ko u istoriji njihove porodice gladovao. Najsiromašnija deseti- na retko kada može da obezbedi osnovno obrazovanje svojoj deci; najbogatija deseti- na trudi se da plati školarine koje će njihovoj deci omogućiti da kontaktiraju samo sa takozvanim `jednakima` i `boljima`, jer su počeli da se boje toga da njihova deca ostvaruju kontakte sa drugom decom. Najsiromašnija deseti- na skoro po pravilu živi u mestima gde nema socijalne sigurnosti ni pomoći za nezaposlene. Najbogatija deseti- na ne može ni da zamisli život od takve pomoći. Najsiromašnija deseti- na može da obezbedi samo nadničarski posao u gradu, ili je čine seljaci u ruralnim oblastima; najbogatija deseti- na ne može da zamisli situaciju bez sigurne mesečne plate... Razlika u bogatstvu je drastično porasla, ali bez obećanog ekonomskog napretka. Da rezimiramo: Da li je tačno da `od bogatstva malobrojnih svi imamo koristi? Nije` (Bauman, 2013).

Navodeći nešto duži Baumanov stav o ekstremnim socijalnim nejednakostima na globalnom nivou, zapravo smo željeli ukazati na postojanje izrazite diferencijacije između, na jednoj strani, bogatih i, na drugoj, siromašnih osoba.

Ova socijalna diferencijacija pokazuje da je, kako Bauman ističe, riječ o „novoj podeli privilegija i obespravljenosti, bogatstva i siromaštva, mogućnosti i bezizlaznosti, moći i nemoći, slobode i neslobode“ (Vuletić, 2009: 23).

Prema tome, globalizacija jednima donosi „privilegije“, „bogatstvo“, „mogućnosti“, „moći“ i „slobodu“, a drugima „obespravljenost“, „siromaštvo“, „bezizlaznost“, „nemoć“ i „neslobodu“.

Pokazujući kako globalizacija na lokalnom nivou manifestuje ekstremne socijalne nejednakosti, Bauman uzima za primjer Tanzaniju. Ističe da Tanzanija, kao „jedna od najsiromašnijih zemalja, zarađuje 2,2 milijarde dolara godišnje, koje deli na 25 miliona stanovnika“, a na drugoj strani, „bankarska firma *Goldman Sach* zarađuje 2,6 milijardi dolara, koje među sobom deli 161 deoničar“ (Bauman, 2010: 89). Koliko su izražene socijalne razlike, Bauman pokazuje na primjeru ishrane ističući da „prosečan urbani stanovnik Severne Amerike za svoju ishranu koristi 4,7 hektara zemlje, dok prosečan stanovnik Indije mora da se zadovolji sa samo 0,4 hektara“. Bauman je ironičan kada kaže da „pošto vlade bogatog zapada troše 350 milijardi dolara godišnje za subvencionisanje poljoprivrede, evropske krave prolaze bolje od polovine svetskog stanovništva“ (Bauman, 2009b: 37).

Pored postojanja izrazitih socijalnih nejednakosti, globalizacija sobom nosi i druge rizike. Jedan od njih se odnosi na kompetitivnost koja na međunarodnom području vodi do pojava dvije vrste ratova.

Na jednoj strani riječ je o „**globalizacijskim ratovima**“ koji se odvijaju pod uticajem „međunarodne zajednice“ i koji su pretežno regionalnog karaktera kao što su, recimo, bile vojne operacije i „humanitarne intervencije“ protiv Iraka (2003) ili SR Jugoslavije (1999). To su ratovi čiji je cilj uklanjanje prepreka „zatvorenih teritorija“ za nesmetano kretanje roba i kapitala na globalnom području. Na drugoj strani se nalaze „**ratovi izazvani globalizacijom**“ koji kod zabrinutih i anksioznih osoba očajnički izaziva potragu za sigurnim mjestima i skloništima sigurnosti. Ovo su ratovi koji predstavljaju pokušaje borbe i suprostavljanja „posljedicama globalnih procesa lokalnim sredstvima i lokalnim resursima“, i zato oni mogu biti veoma nasilni (Tester, 2004: 166-168).

Negativnost globalizacije je prepoznatljiva po njenim socijalnim, ali i drugim posljedicama, od kojih se jedna manifestuje i na području – **obrazovanja**.

Obrazovanje postaje sve više neoliberalno orijentisano. Ono se razvija u skladu sa korporativnim pragmatičnim i komercijalnim interesima. Njegova svrha se odnosi na „poboljšanje rezultata“ zaposlenih kako bi efikasno obavljali „dužnosti“ koje moraju obavljati. U tom smislu obrazovanje mora da bude korisno i da razvija vještine potrebne „korporativnim poslovnim strategijama“. Za ovakav tip obrazovanja za organizacije, ljudsko biće nije ni bitno (Bauman, 2009b: 148).

Naše današnje društvo je – **potrošako društvo**, odnosno **konzumerističko društvo** ili **društvo konzumerizma**.

Konzumiranje nije isključiva pojava savremenog čovjeka, niti samo ljudskog društva jer „sva ljudska bića, i osim toga, sva živa stvorenja `konzumi-

raju` od pamtiveka“. Međutim, „potrošač u potrošačkom društvu je izrazito drugačije stvorenje od potrošača u svim drugim dosadašnjim društvima“. U „starijem tipu modernog društva“, odnosno u predindustrijskom periodu društvo je obavezivalo „svoje članove prevashodno kao proizvođače“, dok moderno društvo „nema puno potrebe za mnoštvom industrijske radne snage“ i „umesto toga traži uključivanje članova sa njihovim potrošačkim sposobnostima“. Potrošačko društvo se ne može odvojeno posmatrati od psihologije samih potrošača. Naime, potrošačko društvo ne samo što nameće potrebe, nego te potreba nastaju i kao „želja“ potrošača. Bauman je decidan kada napominje da se često „kaže da potrošačko tržište zavodi svoje potrošače. No, da bi se to postiglo, potrebni su potrošači koji *žele* da budu zavedeni (kao što je gazdi fabrike, da bi mogao naređivati svojim radnicima, bilo potrebno osoblje sa čvrsto usađenim navikama discipline i slušanja naredbi). U potrošačkom društvu koje pravilno funkcioniše potrošači aktivno traže da budu zavedeni. Njihovi dedovi proizvođači živeli su od jednog obrta pokretne trake do sledećeg, identično njemu. Oni sami, za promenu, žive od draži do draži, od iskušenja do iskušenja, od mirisanja jedne poslastice do traganja za drugom, od gutanja jednog mamca do potrage za sledećim – svaka draž, iskušenje, poslastica i mamac su novi, drugačiji i više privlače pažnju od prethodnih. Ovakvo ponašanje je za istreniranog, zrelog potrošača prinuda, moranje; ipak, to `moranje`, taj internalizovani pritisak, nemogućnost da se živi na neki drugi način, pokazuje im se prurušeno u izvršavanje slobodne volje. Tržište ih je možda već izabralo kao potrošače i time im je oduzeta sloboda ignorisanja njegovih nagovaranja; ali pri svakoj sledećoj poseti nekom prodajnom mestu potrošači imaju razloga da osećaju da su oni – i možda samo oni – tu glavni. Oni su sudije, kritičari i oni koji biraju. Konačno, oni mogu odbiti lojalnost ma kojem od beskonačnog izbora koji se nudi. Odnosno, osim izbora biranja između njih, ali taj izbor i nije stvar izbora“. A, kada je u pitanju „želja“ za potrošnjom, Bauman sasvim dobro primjećuje da u uslovima izrazitih socijalnih nejednakosti, svi ne mogu biti „uspješni“ potrošači. „Svako može biti *ubačen* u modus potrošača; svako može *poželeti* da bude potrošač i prepusti se pogodnostima koje taj način života nudi. Ali *ne može* svako biti potrošač. Nije dovoljno želeći; da bi se želja učinila stvarno poželjnom i tako izvuklo zadovoljstvo iz nje, mora se imati razumna nada u približavanje željenom predmetu. Ova nada, koju neki opravdano gaje, za mnoge druge je uzaludna. Svi smo mi osuđeni na život pun izbora, ali nemo svi sredstva da budemo birači“ (Bauman, 2003: 253, 254, 257, 259).

Potrošačko društvo nije egalitarno društvo, nego slojevito, kao što je i svako društvo slojevito. Ovu slojevitost Bauman prikazuje kao diferencijaciju na „one `gore`“ i „one `dole`“, a kao kriterij te podjele uzima – ***stepen mobilnosti***.

Upravo „stepen mobilnosti“, odnosno „sloboda biranja gde će biti“, je kriterij podjele na one koji se nalaze „gore“ i onih koji se nalaze „dole“. Naravno, i ovaj „stepen mobilnosti“, „sloboda biranja gde će biti“, podjela na „one `gore`“ i „one `dole`“ je socijalno determinirana.

Tako je svijet, prema Baumanu, podijeljen na „prvi“ i „drugi svijet“, tj. na **globalno mobilne** i **lokalno vezane** - bogati su **mobilni**, dok su siromašni **lokalno vezani**.

Prvi, globalno mobilni, žive u vremenu u kojem im prostor ništa ne znači; oni su aktivni, preduzimljivi. „Drugi svijet“ čine oni koji su lokalno vezani za prostor na kojem žive, i „sprečeni (su) da se kreću“. Kako „zgušnjavanje prostora ukida protok vremena“, za stanovnike „prvog svijeta“ je karakteristično da „žive u večnoj sadašnjosti“, oni su „stalno zauzeti i večno `kratki s vremenom`“. Stanovnici „drugog svijeta“ su slomljeni „pod teretom obilnog, suvišnog i beskorisnog vremena koje nemaju čime da ispune“. Za stanovnike „prvog svijeta“ prostor nema bitno značenje, jer oni „žive u vremenu“, dok stanovnici „drugog svijeta“ upravo „žive u prostoru“ i za njihovo vrijeme se može reći da je „prazno“ i da se u njemu ništa „nikada ne dešava“. I, konačno, stanovnici „prvog svijeta“ su „više kosmopolitski“ i „eksteritorijalni“, dok su stanovnici „drugog svijeta“ lokalni i teritorijalni. Njihov život je sasvim drugačiji od života stanovnika „prvog svijeta“ (Bauman, 2003: 260-262).

Tako se pokazuje da Bauman shvata globalizaciju kao neku vrstu „**prostornog rata**“. Smatra da je *mobilitnost*, odnosno *pokretljivost* u savremenom svijetu, postala najvažniji i diferencirajući faktor socijalne stratifikacije.

U ovom „prostornom ratu“ kao *pobjednici* izlaze oni koji su mobilni i koji se kreću po cijelom svijetu i od toga za sebe oblikuju neko stvarno značenje. Pobjednici se kreću bez prostornih prepreka, slobodno, a kada žele da ne budu mobilni, oni se izoluju na nekom prostoru koji je ograđen zidovima i obezbijeden policijom, kako bi se zaštitili od *gubitnika*. S druge strane, gubitnici i nisu mobilni, ograničeni su teritorijem lišenog značenja i njihove sposobnosti formulisanja značenja. I dok pobjednici, kao elita, pokazuju tu svoju mobilnost i u njoj pretjuruju, gubitnici su zatvoreni u svoje domove gdje se osjećaju poniženo i ekskomunicirano kako zbog nedostatka pokretljivosti, tako i zbog posmatranja elite kako se slobodno kreće. Tako teritorij postaje „bojno polje“ na kojem se i dobitnici i gubitnici „prostornog rata“ sukobljavaju (Ricer, 2009: 400).

Kao posljedica potrošačke orijentacije stvara se ogromna količina krutog, tečnog i gasovitog *otpada* koji mehanički, hemijski, biološki i radioaktivno kontaminira prirodnu sredinu i ugrožava zdravlje ekosistema, životinja i ljudi. Sedam i po milijardi stanovnika Planete koji žive u brojnim urbanim i ruralnim sredinama, gradovima i selima, stvaraju deponije u koje najčešće

nekontrolisano bacaju otpad koji zagađuje prirodu i dovodi u pitanje civilizacijski napredak i sam razvoj.

Otpad se proizvodi u ogromnim količinama, tako da se „industrija odlaganja smeća (se) našla u velikom škripcu. Takvi načini rešavanja problema ljudskog otpada, koji su postali moderna tradicija, više nisu izvodljivi, a novi načini još uvek nisu izmišljeni, a kamoli počeli da se sprovode. Duž procepa svetskog nereda rastu gomile ljudskog otpada, a sve češći prvi znaci tendencije ka samozapaljenju i simptoma predstojeće eksplozije“ (Bauman, 2009a: 145).

Govoreći o toj „predstojećoj eksploziji“ i nadolazećoj kataklizmi, zanimljivo je da Bauman, kao i Gidens, pominje film *Titanik*, ali u različitim kontekstima.

Naime, Gidens govori o *Titaniku* kao filmu ostvarenja **kulturnog imperijalizma** Zapada nad ostatkom svijeta, imperijalizma koji razara nacionalne kulture i identitete. Ističe da se fabula filma odnosi na „mogućnost ostvarenja romantične ljubavi uprkos klasnim razlikama i porodičnoj tradiciji“. Film prikazuje lične odnose prema braku dovodeći u pitanje „snagu lokalnih običaja i tradicije“. Na taj način se širi „`kulturni imperijalizam` u kome se vrednosti, stil i pogledi na svet karakteristični za Zapad tako agresivno šire da će ugušiti individualne nacionalne kulture“ (Gidens, 2005: 68-69).

S druge strane, Baumanu je *Titanik* metafora za društvo, i njegovu „sudbinu“ katastrofične budućnosti.

Dok je o *Titaniku* Gidens raspravljao na jedan način, Bauman je, na Atalijevom (Jacques Attali) tragu, razmišljao na drugi način. A, on se odnosi na diskurs o društvenim katastrofama, odnosno o katastrofi društva. „*Titanik* smo mi, naše trijumfalističko, samozadovoljno, slepo, licemerno društvo, nemilosrdno prema siromašnima – društvo u kome je sve predviđeno osim sredstava za predviđanje... Svi slutimo da postoji ledeni breg koji nas čeka, sakriven negde u maglovitoj budućnosti, u koga ćemo udariti a zatim potonuti uz muzičku pratnju“. Još je prošlog stoljeća čovječanstvo došlo do tačke - **samouništenja**. Ono ima „sva oružja potrebna za kolektivno samoubistvo, planirano ili neplanirano, sva potrebna oružja da sebe potpuno uništi a iza sebe ostavi planetu osuđenu na propast“ (Bauman, 2010: 21, 87). Bauman se suprostavlja širenju nuklearnog oružja koje se „može razmjestiti u bilo kojem od brojnih lokalnih sukoba s jasno ne-lokalizovanim posljedicama“ (Bauman, 2010: 11).

Negativna globalizacija vodi neizbježnoj katastrofi čovječanstva zato što ljude lišava bezbjednosti.

Kako globalizacija nudi „bezbednost u formi neslobode“ jasno je da „čovečanstvo može gajiti samo slabe nade da će katastrofa biti izbegnuta“. Zato

Bauman i ističe da je „jedini izgledni početak terapije protiv rastućeg i, u krajnjoj liniji, onesposobljavajućeg straha jeste njegovo analiziranje do samih korena – jer jedini izgledni put da se s tom terapijom nastavi zahteva suočavanje sa zadatkom sasecanja tih korena“ (Bauman, 2010: 206).

Tako se pokazuje da se temeljni pojmovi *Moderne*, pa i *postmoderne*, moraju revidirati, a među njima svakako posebno mjesto zadobiva pojam **napretka**.

Nekada je „napredak“ izražavao ne samo optimizam i nadu, već „i obećanje sveopšte i trajne sreće“ ali se, u međuvremenu, pomjerio „ka svojoj suprotnosti, distopijskom i fatalističkom polu anticipacije“ predstavljajući „pretnju nemilosrdne i neumitne promene koja ne predskazuje mir i spokoj, već kontinuiranu krizu i pritisak...“ (Bauman, 2009b: 85).

Rizici sa kojima se čovječanstvo suočava su veoma ozbiljni. Ali, poseban problem koji se sa globalizacijom pojavljuje, odnosi se našu pogrešnu percepciju globalizacije i njenih rizika.

Naša percepcija globalizacije nam pokazuje **nesposobnost predviđanja budućnosti**. Naime, „jedinstvena globalizacija, ograničena na poslovne poduhvate, prvenstveno se percipira kao gubitak kontrole nad sadašnjicom i nesposobnost predviđanja šta budućnost može doneti, a time i nesposobnost osmišljavanja sredstava za dovođenje budućnosti pod kontrolu“ (Bauman, 2009b: 177).

Kako se čovječanstvo nalazi pred pragom samouništenja, za njegovo spašavanje je neophodna - **planetarna odgovornost**.

Prema Baumanovom mišljenju, „logika planetarne odgovornosti“ je usmjerena prema „suočavanju sa globalno generisanim problemima“. Ta logika „proističe iz pretpostavke da trajna i istinska efikasna rešenja za probleme cele planete mogu biti pronađena i stvorena samo putem preoblikovanja i reforme mreže globalnih međuzavisnosti i interakcije. Umesto da cilj bude lokalno ograničavanje štete i lokalne koristi... globalnih ekonomskih sila, treba stvarati novu vrstu globalnog okruženja u kojem putevi ekonomskih inicijativa bilo gde na planeti više neće biti čudljivi i vođeni samo trenutnim dobitcima, bez usmeravanja pažnje na propratne efekte i 'kolateralne žrtve', i bez pridavanja značaju društvenim dimenzijama ravnoteže između cene i dobitka“ (Bauman, 2009b: 182).

Kao što se vidi, i Bauman, poput drugih teoretičara zabrinutih za stanje u kojem se nalazi čovječanstvo, insistira na potrebi da se „preoblikuje“ čovjekova praksa odnosa prema prirodi, a time i prema čovjeku. Ali, da li je to uopšte moguće učiniti u svijetu „negativne globalizacije“, pitanje je na koje još uvijek nije moguće dati potvrđan odgovor.

Zaključak

Baumanova hermeneutika globalizacije je izrazito negativna. Iako i sam smatra da globalizacija ima i pozitivnih karakteristika, ipak Bauman ističe da je neoliberalno fundirana globalizacija negativna jer je katastrofična. Negativna je jer razara nacionalne ekonomije, državnu suverenost i kulture, te razvija mnogobrojne rizike (socijalne nejednakosti, siromaštvo, nuklearno naoružanje, ratove), koji ugrožavaju bezbjednost i vode našem – samouništenju.

Stvarnost samouništenja je realna stvarnost pa, ipak, zabrinjava to što ne postoji jasna percepcija i način rješavanja problema, kao i sposobnost predviđanja budućnosti. Zato Bauman i govori o „ledenom brijegu“ koji je negdje sakriven i čeka „u maglovitoj budućnosti“, da bi nas zatim „uz muzičku pratnju“ i - potopio.

Literatura

Bauman, Z. (2013). „Bogati i ostali“, Peščanik. Net, 31.01.2013. Dostupno na: <http://pescanik.net/bogati-i-ostali/> (14.6.2017).

Bauman, Z. (2009a). *Fluidna ljubav: o krhkosti ljudskih veza*, Novi Sad: Mediterran Publishing.

Bauman, Z. (2010). *Fluidni strah*, Novi Sad: Mediterran Publishing.

Bauman, Z. (2009b). *Fluidni život*, Novi Sad: Mediterran Publishing.

Bauman, Z. (1998). *Globalization: The Human Consequences*, Cambridge: Polity Press.

Bauman, Z. (2009c). *Postmoderna etika*, Zagreb: AGM.

Bauman, Z. (2003). „Turisti i vagabundi“, u: *Globalizacija – mit ili stvarnost* (Priredio Vladimir Vuletić), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Gidens, E. (2005). *Sociologija*, Beograd: Ekonomski fakultet.

Repstad, P.(2014). *Šta je sociologija*, Fojnica.

Ricer, Dž. (2009). *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*, Beograd: Službeni glasnik.

Tester, K. (2004). *The Social Thought of Zigmunt Bauman*, Palgrave Macmillan.